

Ocena

dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Pawła Kowala *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*. Wyd. KEW, Wojnowice 2018, ss.761.

Ocena dorobku naukowego Habilitanta, zgodnie z wymogami określonymi w art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. w związku z art. 33 ust. 2 Ustawy z d. 18 marca 2011 r. o zmianie Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki obejmuje:

- wartość poznawczą podejmowanych problemów badawczych,
- wkład badań w rozwój nauki o polityce,
- metodologiczną i koncepcyjną wartość recenzowanego dorobku,
- osiągnięcia dydaktyczne i popularyzatorskie w uprawianej dyscyplinie naukowej,
- granty naukowe, raporty, konferencje (krajowe i międzynarodowe), pełnienie funkcji w Uczelni i na rzecz Uczelni, dorobek jako nauczyciel akademicki (w tym funkcje promotora pomocniczego), liczba cytowani itp.,

Dorobek oceniany jest pod kątem „znaczącego wkładu /.../ w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz aktywnością naukową lub artystyczną”, w tym przypadku nauki o polityce.

Dr Paweł Kowal jest absolwentem Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego im. Studia ukończył w 1999 roku. Jego praca magisterska *Ukraina, Litwa i Białoruś w myśli polskich środowisk opozycyjnych w latach 1976-1980* jak i cały późniejszy dorobek naukowy obejmuje szeroko rozumiana problematykę wschodnią i jej miejsce w polskiej polityce zagranicznej. Dominującym wątkiem jest badanie relacji Polski z jej wschodnimi sąsiadami, z Ukrainą, Litwą i Białorusią, współuczestniczenie w procesie ich budowania, nadawania im nowych treści w nowej rzeczywistości geopolitycznej i nowej konfiguracji systemowej, wyzwania i zagrożenia z jakimi konfrontowała je rzeczywistość.

Ukończone studia umożliwiły podjęcie pracy w Instytucie Studiów Politycznych PAN a od 2015 r. także w Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego i Kolegium Europejskim w Natolinie. Habilitant jest - jak pisze w Autoreferacie - historykiem z wykształcenia a politologiem z fascynacji polityką, jej miejscem w życiu państw, narodów i społeczeństw, mechanizmami władzy, jej istotą, potrzebą zrozumienia konsekwencji działań jednostek, zbiorowości, jej nosicieli, kontekstów w jakich jest tworzona, wreszcie interpretacją sensu i znaczenia zdarzeń w życiu narodów.

„Zrozumieć” politykę jako fenomen ponadczasowy, jej filozoficzne i ideowe źródła, dynamikę jaką w sobie zawiera i zmiany, których jest symbolem i nośnikiem wypełniają przestrzeń badawczą dr P. Kowala. Ich interpretacje są dla Habilitanta wyzwaniem i wzorem kanonu nowoczesnego o niej myślenia. Diapazon zainteresowań i pasji naukowych obejmuje ponadto problematykę wiążącą się z mechanizmami decyzyjnymi, zwłaszcza strukturami polityczno-organizacyjnymi kierującymi państwem i środowiskiem w którym są „wypracowywane decyzje polityczne o istotnych dla państwa znaczeniu” Ich tekstualne zależności mają znaczenie w procesie w jakim Autor przedstawia i konstytuuje świat społeczny i polityczny Efektem badań z tego okresu jest praca doktorska *Koniec systemu władzy. Polityka ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego w latach 1986-1989* obroniona przed Radą Naukową ISP PAN w 2011 r. i opublikowana w 2015 r. oraz artykuły publikowane w krajowych czasopismach naukowych i pracach zbiorowych.

W ujęciu ilościowym dorobek naukowy dr P. Kowala jest znaczący. Obejmuje 99 pozycji, z czego zdecydowana większość została opublikowana po uzyskaniu stopnia doktora. Obejmuje 3 monografie, wspomniana opublikowana praca doktorska, *Koniec systemu władzy. Polityka ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego w latach 1986-1989*; *Jaruzelski. Życie paradoksalne*. Kraków 2015 (wydana wspólnie z M. Cieślikiem) oraz *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*, Wojnowice 2018 (zakwalifikowanej przez Autora jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16.p.2 Ustawy). Na dorobek naukowy składają się także liczne artykuły publikowane w czasopismach naukowych (o zasięgu ogólnokrajowym i międzynarodowym), 15 rozdziałów tekstów zamieszczonych w pracach zbiorowych (3 w j. angielskim). Dorobek uzupełnia Antologia tekstów, opracowana wspólnie z J. Ołdakowskim i Moniką Zuchniak *Nie jesteśmy ukrainofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy* Wrocław 2008 i teksty z zakresu publicystyki naukowej.

Praca doktorska *Polityka ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego w latach 1986-1989. Próba reformy w systemie władzy* jak też powstała na jej podstawie monografia *Koniec systemu władzy. Polityka ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego w latach 1986-1989* wpisują dorobek Habilitanta w nurt badań związanych z procesami politycznej transformacji, podejmowanymi próbami reform mających zapewnić istnienie zastanych struktur państwowych ważnych zwłaszcza w sytuacjach, kiedy system polityczny państwa „wyczerpuje” swą atrakcyjność, wchodził w schyłkową fazę trwania. Na ogół ogniwem, postacią centralną w takich politycznych układach staje się charyzmatyczny decydent i „ekipa” polityczna wokół którego jest zgromadzona, jej wewnętrzna spójność, lojalność itp. To ważne problemy przede wszystkim dla społeczeństw, którym groziła defragmentacja, polityczne podziały czy generalnie chaos. Dlatego też każda głęboko przemyślana praca, dotycząca „wnętrza” polityki wewnętrzne państwa polskiego, najczęściej tych jej fragmentów, które mówiły o „trudnym partnerstwie” z Rosją, o zagrożeniach i szansach dla systemu jest ważna. Nabiera szczególnego wymiaru o ile jest obudowana gruntowną i szeroką wiedzą historyka i potwierdzoną empirią, jest przyjmowana z dużą ciekawością. Takie badania mają tym większą wartość, jeśli krytyczna analiza zebranego materiału jest osadzona na dobrej teoretycznej podstawie, łączącej wiedzę ogólną o procesach decyzyjnych i modelach ich wyjaśniania z wiedzą szczegółową a w tej materii dorobek teoretyczny nauki o polityce i nauki o stosunkach międzynarodowych jest znaczący. Szczególnie ważne miejsce zajmują w nim teorie adaptacji politycznej i decydowania politycznego, tematyka mocno osadzona w polskich badaniach okresu tranzycji (a następnie) transformacji ustrojowej. Można w tym kontekście żałować, iż wciąż jest zbyt mało publikacji w których teorie adaptacji politycznej i decydowania politycznego są wykorzystywane jako wartościowe analityczne oprzyrządowanie. Trudno bowiem przecenić ich zalety, zwłaszcza w analizowaniu polityki w ogóle, a państwa polskiego w szczególności. Dostarczają bowiem szerokiej palety narzędzi badawczych w okresach kiedy formułowanie hierarchii preferencji w polityce jest wyzwaniem nie tylko ze względu na polityczny walor decyzji ale także eksplanacyjną funkcję nauki, dostarczającą wiedzę na temat mechanizmów decydujących o kierunkach, racjach, preferencjach hierarchii w ustalaniu strategii politycznych i rozwojowych państwa.

Nie będzie przesadnym stwierdzenie, iż niezdolność ekip rządzących w Polsce po 1945 roku do dostrzeżenia zmian dokonujących się w społeczeństwie, w jego oczekiwaniach i aspiracjach, wywołując rozliczne kryzysy erodowała system socjalistyczny doprowadzając w rezultacie do jego upadku. Życiorysy wielkich ludzi, zwłaszcza postaci które odcisnęły swoje piętno na życiu wielu pokoleń, zmieniały trendy i kierunki rozwoju świata, poszczególnych

jednostek zawsze intryguje. Konwencja biografii w której wspomnienia Jaruzelskiego dotyczące tej dramatycznej dla Polaków decyzji stanowi wartościowy (ale i nazbyt sentymentalny) materiał, porusza Czytelnika, prowokuje do namysłu nad tym, co poza lojalnością wobec hegemonu, stanowiło w procesie decyzyjnym punkt zwrotny, decydując się na wprowadzenie stan wojenny w Polsce. (s. 185), na ile pomocną była tzw. ekipa” władzy a na ile sam decydent i jego preferencje, historyczna pamięć i ale i obawy o Polskę i jej przyszłość. Przede wszystkim o największym wyzwaniu w życiu generała, o decyzji wprowadzającej stan wojenny 13 grudnia 1981 r. Taką postacią – w istocie tragiczną, uwikłaną przez historię jest Wojciech Jaruzelski O nim o paradoksach życia pisze dr Paweł Kowal i Mariusz Cieślik w kolejnej publikacji *Jaruzelski. Życie paradoksalne*.

Analiza jakościowa całościowa dorobku naukowego dr Pawła Kowala pozwala przyjąć, iż świadomie i konsekwentnie wybrał i realizuje „życiowe” projekty badawcze, (jak te wspomniane wyżej), swoje pasje naukowe, opiniotwórcze, eksperckie. Klamrą spajającą bogaty dorobek jest – jak podkreślono wyżej - polityka, aktorzy sceny politycznej, procesy i mechanizmy decyzyjne w przestrzeni politycznej zorientowanej wektorowo na Wschód. W przełożeniu na ich bardziej szczegółowe kręgi badawcze dorobek ten obejmuje

a/ teoretyczną i empiryczną refleksję nad polską i europejską polityką wschodnią w XX wieku, b/ transformacją ustrojową w Polsce i innych państwach Europy Środkowej, c/ badanie zjawisk i procesów towarzyszących transformacji ustrojowej Ukrainy.

Ten najbliższy sąsiad Polski na wschodzie stanowi wciąż - jak Habilitant zasadnie antycypował pisząc Autoreferat - nie tylko „jeden z najważniejszych wątków badawczych w międzynarodowej skali” (s. 23) ale określa miejsce, jakie zajmuje on w polityce wschodniej Polski. Interesująco w tym kontekście wybrzmiewają próby dekonstrukcji złożoności i specyfiki rewolucyjnych przemian na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej, stałych i zmiennych motywów obecnych w podejmowanych decyzjach, wreszcie wartości tkwiące u ich podstaw, wyzwania i zagrożenia z jakimi III RP konfrontowała polityczną, kulturową, ideową i gospodarczą rzeczywistość. Nie tylko genealogia i tekstualność ale nawet archeologia idei jako podstawowy element narracji jest tym, co zbliża Autora do postmodernizmu

Taka perspektywa badawcza wskazuje także na zainteresowanie „zmianą” a precyzyjniej fenomenem „zmiany”- symbolu ruchu - o pozytywnych ale i negatywnych konotacjach, obecnym w życiu społecznym, politycznym czy kulturowym państw i wspólnot państwowo podobnych. Rozważania na ten temat odnajdujemy w takich artykułach jak *Ukraińska rewolucja*

i zmiana paradygmatu, w jakim na arenie międzynarodowej funkcjonuje Ukraina [w:] *Wolność ocalona. Chrześcijańskie światło na ludzkich drogach*, (red. T. Adamczyk), Lublin 2016, *Oligarchy, Tyranny and Revolutions in Ukraine 1991-2014* [w:] *The Maidan Uprising. Separatism and Foreign Intervention*. (red. K. Bachman, I. Lyubashenko), Frankfurt 2014, *Oligarchat i rewolucja 1991-2014. Przypadek Ukrainy*. [w:] „Nowa Europa. Przegląd Natoliński”, nr specj. 1/7/2017, *Złudzenia i podobieństwa. O różnicach pomiędzy rewolucją polską a ukraińską* [w:] *Yesterday. Studia z historii najnowszej. Księga dedykowana prof. Jerzemu Eislerowi w 65 rocznicę urodzin.*, J. Olaszek (red.), IH PAN, Warszawa 2017.

Przywołane teksty są zorientowane na prezentacji wybranych segmentów polityki Ukrainy w okresie rewolucyjnych przemian pogłębiając wiedzę na temat mechanizmów kreacyjnych postawy rewolucyjnych, ograniczeń i patologii w tej wciąż niedokończonych rewolucji. W wielu artykułach traktujących o rewolucji na Ukrainie historyczno-kulturowe konotacje stanowią swoiste „okulary” poprzez które Autor postrzega sens i wartościuje przebieg rewolucji mającej zerwać z przeszłością, przywrócić państwu miejsce w europejskiej społeczności. To poprzez ich konotacje historyczno – kulturowe prowadzi swoje badania. Te rozważania to rodzaj refleksji nad naturą i charakterem np. polskiej i ukraińskiej rewolucji, celami i programowymi założeniami, dynamiką, stopniem zorganizowania. Tytułem przykładu odwołam się do art. *Złudzenia i podobieństwa. O różnicach między rewolucją polską i ukraińską* [w:] *Yesterday. Studia z historii najnowszej*. Księga dedykowana prof. J. Eislerowi w 65. Rocznicy urodzin, Warszawa 2017., *Diplomacy and Patoral Letters* [w:] „New Eastern Europe”, nr 5/2015., *Polskie źródła do badania polityki zagranicznej jako świadectwo kształtowania się współczesnej kultury dyplomatycznej e latach 1985-2005* [w:] *Współczesna kultura dyplomatyczna*, S. Stemplowski (red.), Warszawa 2017.,

W dorobku naukowym Habilitanta miejsce szczególne zajmuje rozprawa zatytułowana *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*. Jest osiągnięciem naukowym wskazanym jako dzieło wyróżniające się na tle innych prac de P. Kowala. Jest ponadto – jak pisze we Wstępie - „pierwszym opracowaniem naukowym mającym ambicje całościowego ujęcia problemu genealogii polskiej polityki wschodniej po 1989 roku, a także kontekstu historycznego, w jakim się narodziła” (s. 34/35). Sięganie więc „do korzeni” polityki wschodniej III RP budowanej na politycznym przesłaniu środowiska paryskiej „Kultury” z J. Giedroyciem i J. Mieroszewskim na czele, nawiązującymi do idei polskiego romantyzmu, przesyconego rozważaniami osadzonymi na wartościach eksponujących wspólnotę kulturową

i odmienność narodową społeczeństwa polskiego, jego tożsamość, trwałość historycznej pamięci itp. wyznacza credo naukowe Habilitanta. Odzwierciedla ją koncepcja romantyczna, idee jagiellońskie obecne ideowo, duchowo i politycznie w środowisku intelektualnym paryskiej „Kultury”, zwłaszcza jej czołowych przedstawicieli. Postrzegają oni wspólnotę kulturową zakorzenioną w historii państwa polskiego, walkę o suwerenność Ukrainy, Litwy i Białorusi jako czynniki sprzyjające niepodległej Rzeczypospolitej zaś rosyjską w nich dominację jako drogę do zniewolenia RP. To postmodernistyczna perspektywa interpretacji wschodniej polityki zagranicznej państwa polskiego, w której ma miejsce proces konstruowania źródeł polskiej polityki, nadawania im określonego kontekstu interpretacji mającej charakter wytycznych kierunków polityki, działań i zachowań, stanowi dla decyzji politycznych podstawę, punkt wyjścia.

Prometeizm jako metafora koncepcji polskiej polityki wschodniej i motyw przewodni formułowanej przez środowisko polityczne „Kultury” paryskiej koncepcji polskiej polityki wschodniej stawał się także motywem narracji prowadzonej na ponad 700 stronach cytowanej wyżej monografii. W tym sensie jest to próba rekonstrukcji przesłania, filozofii i zasad polityki wschodniej III RP, kształtowanej w okresie szczególnym, „u progu niepodległości”, od 1898 do 1991 roku właśnie, wyrosłej na etosie walki za „waszą i naszą wolność”.

Ocena wskazanej monografii, dzieła najbardziej dojrzałego i najważniejszego w dorobku naukowym dr Pawła Kowala zostanie przeprowadzona według następujących kryteriów:

- wartości podjętego problemu badawczego,
- warstwy koncepcyjnej, odzwierciedlającej się w konstrukcji pracy,
- poziomu merytorycznego,
- warsztatu badawczego, czyli metod badawczych wykorzystanych przez Autora oraz
- źródłowych zasobów.

Ad. 1

Wartość podjętego problemu badawczego

Rozprawa habilitacyjna dr Pawła Kowala potwierdza dużą wiedzę, pasję, fascynację oraz swobodę, z jaką z jaką porusza się w gąszczu złożonych, często kontrowersyjnych, obciążonych politycznie, kulturowo, ideologicznie problemów mieszczących się w polu polityki wschodniej Polski. Potwierdza także potrzebę wiedzy na ten temat. Pisanie o polityce zagranicznej Polski po 1989 r., zwłaszcza gdy dotyczy obszaru poradzieckiego jest ważne z

kilku powodów. Po pierwsze, ze względu na temat, a ściślej jego bliskość z wydarzeniami będącymi „materią” badań. Skrócony dystans do rzeczywistości będącej przedmiotem badań może rodzić ryzyko obiektywnej oceny skuteczności i jakości wschodniego wektora polityki państwa polskiego, nadmiernego upolityczniania badań naukowych. Po drugie, ze względu na szczególną wrażliwość problemu jakim jest polityka zagraniczna Polski wobec Wschodu, którego częścią znaczącą jest FR, państwo które przez ponad 50 lat dominowała w tym regionie, prowadząc hegemoniczną politykę wobec Europy Środkowej i Wschodniej. Po trzecie, ze względu na szczególny „moment” w historii Europy i świata jakim był upadek systemu komunistycznego, w którym Polska zajmowała miejsce szczególne i odegrała rolę szczególną w „rozszerzeniu „obozu socjalistycznego”, stwarzające szanse na radykalne zmiany w systemie międzynarodowym także na poziomie globalnym. Dr P. Kowal nazwie je w swojej pracy „epokowymi” (s.3) i słusznie, bowiem ład zimnowojenny pod koniec lat 80. XX w. zdawał się odchodzić w przeszłość, rozbudzając nadzieję na zmiany w globalnym systemie międzynarodowym.

Erozja pojałtańskiego porządku międzynarodowego oznaczała zapowiedź głębokich zmian w subsystemie systemu globalnego. Jak pisze w „scenariuszu dla regionu” „Rozważania o tym, jak ma wyglądać po rozpadzie Związku Radzieckiego, nie zaczynały się po wyborach w Polsce, lecz trwały od kilku. Wobec przetasowań na politycznej mapie świata i dużej dynamiki procesów przemian ustrojowych w Europie południowej i wschodniej zainteresowanie teorią zmiany i badaniami generatorów zmian przestawało być tylko polityczną metaforą heraklitowego „panta rei”, symbolu przemijania i stawanie się na nowo państw i wszelakich bytów społecznych. Przeciwnie, stawało się częścią refleksji nad dynamiką stosunków międzynarodowych, projektem mającym wydobyć istotną cechę rzeczywistości międzynarodowej, politycznej, kulturowej, cywilizacyjnej, pokazać jej dynamiczną naturę i specyfikę polityki międzynarodowej. Przełom lat 80. i 90. XX wieku był więc dla badaczy i teoretyków z obszaru nauk społecznych i humanistycznych szczególnie interesujący. Najistotniejsze w badaniu fenomenu zmiany koncentrowały się na odkrywaniu nośników „zmian” zachodzących w przestrzeni międzynarodowej oraz próby określenia ich istotności w polityce poszczególnych państw oraz systemów międzynarodowych. Wartym podkreślenia jest fakt, iż w warstwie epistemologicznej zainteresowanie teoriami zmiany oznaczało odchodzenie od teorii statycznych w kierunku nowych nurtów badawczych, wyrażających potrzebę i celowość wyszukiwania nowych bodźców, odkrywaniu nośników zmian niedocenianych w procesach społecznych, politycznych czy kulturowych.

To nowe podejście w badaniach nie jest obce także Habilitantowi, stąd Jego ukłon w stronę teorii postmodernistycznych, w tym postpozytywistycznego konstruktywizmu. Zdaje się odnajdywać w nim paletę czynników oddziałujących na wschodnią politykę III RP, podejmuje próby określenia istotności „zmian” ich trwałych i zmiennych treści. Przede wszystkim jednak ich dywersyfikacji, mając na uwadze „...te z nich, które dotyczą procesu formowania się i trwania idei oraz doktryny polskiej polityki wschodniej” (s.22 Wstępu). Pochyla się przy tym na tych, którym przypisuje cechy trwałości, najpełniej określające tożsamość państwa polskiego, doktryny i programu stanowiące fundamenty ideowo-kulturowe jej wschodniej polityki zagranicznej. Habilitant zdaje się badać (odkrywać, identyfikować) czynniki trwale obecne w polskiej polityce wschodniej, wyrosłe w historii polskiej myśli romantycznej, idee ponadczasowe, obecne w „kulturze i tradycji” Celem tego „zabiegu” jest ich opisanie, interpretacja i konstytuowanie jako kierunku w pragmatyce politycznej III RP. To przesłanie zostało zawarte już w samym tytule dzieła *Testament Prometeusza*. Autor położył w nim akcent na to co „trwale”, co ma symbolizować „ciągłość” „pomimo wszystko” ale i na „...kontynuację mimo zmieniających się okoliczności sprzyjających zerwaniu, reagowaniu na zmianę, zauważaniu jej, a nie ignorowaniu...” (s. 22).

Wartym podkreślenia jest dominujący w tej narracji polityki wschodniej III RP motyw kontynuacji, „...pokazywanie linii kontynuacji i korzeni w historii myśli politycznej kulturze tradycji” państwa, zmian, modyfikacji czy „wariacji” na jej temat, adekwatnych do czasu i przestrzeni w której polityka wschodnia III RP się dokonuje. Takie rozumienie kontynuacji to konsekwencja przyjętej perspektywy badawczej Habilitanta; perspektywy poziomu państwa i tego co w jego polityce jest najważniejsze, czyli historii, tradycji, idei, tożsamości. W znacznie mniejszym stopniu jest to perspektywa poziomu systemu międzynarodowego, wskazującego na usytuowania państwa polskiego w subsystemie systemu globalnego. Tworzy on „kontekst międzynarodowy” kształtowania się polityki wschodniej po 1989 roku. Przede wszystkim pokazuje wpływ jaki na proces kształtowania się polskiej polityki wschodniej miał powolny upadek ogromnej struktury imperialnej głównego aktora tj. ZSRR, meandry tej polityki w sensie ideowym i doktrynalnym powodowane m. innymi wewnątrznie sprzecznymi nurtami i koncepcjami, rolę innych podmiotów stosunków międzynarodowych, w tym tak ważnego w narracji historycznej Habilitanta jak Jan Paweł II ale i Stany Zjednoczone, Związek Radziecki i inne.

Nacisk położony na państwowy poziom analizy jest następstwem przyjęcia hipotezy ogólnej mówiącej o tym, iż to państwo jest nośnikiem wspólnoty kulturowej, idei, tożsamości

itp. wartości wyrażanej między innymi w polityce zagranicznej. Tak usytuowany problem badawczy służyć miał „...pokazywaniu linii kontynuacji i korzeni w historii myśli politycznej, kulturze, tradycji” (s. 22), obecnych w polskiej literaturze, korzeniami sięgającej do jagiellońskiej/ prometejskiej filozofii, pomimo zmian dokonujących się w Polsce po 1989 r. Dr Paweł Kowal ocenia ten stan jako sytuację rewolucyjną o szczególnej naturze, o „rewolucji bez sytuacji rewolucyjnej i bez wymiany elity”, o zmianie „...w sensie ideowym i doktrynalnym” polityki wschodniej Polski, „...w dużym stopniu realizowanej przez dyplomację wykształconą w czasach PRL” (s. 375). Autor w takim „ustawieniu” problemu badawczego szuka odpowiedzi na następujące pytania:

- na ile, w jakim stopniu i jak głęboko „...w sensie ideowym i doktrynalnym” mogłaby ulec zmianie „polska polityka wschodnia”, gdyby na jej kształt większy wpływ miała dyplomacja wywodząca się z innych jak „peerelowskie czasy”?

Tę wątpliwość pozostawia bez odpowiedzi. W sensie poznawczym sędzę jednak, że byłoby interesującym w kontekście podjętego wątku „teorii zmiany” jak i samej zmiany kadrowej w MSZ-cie postawić inne pytanie:

- „ile kontynuacji a ile zmian” dokonało się we wschodniej polityce III RP w okresie 1989 - 1991 zważywszy na kontekst głębokich turbulencji w systemie międzynarodowym i „zasobów” kadrowych jakimi dysponował resort spraw zagranicznych?

W sensie semantycznym kontynuacja to także nawroty, wznowienia, wariacje na temat idei prometejskiej. Dlatego też interesującą byłaby refleksja nad tym jak, w jakim stopniu „prometeizm” polskiej polityce wschodniej”, zwłaszcza w fazie tranzycji ustrojowej „tworzył” państwo polskie i na ile elity polityczne, tworzone w okresie zmiany uwarunkowań zewnętrznych polskiej polityki zagranicznej, były w stanie implementować idee prometeizmu do rzeczywistości, realnego świata polityki przełomu XX i XXI wieku. To problemy warte dalszej naukowej eksploracji. Monografia dr P. Kowala wskazuje na celowość i istotność dalszych badań w tym kierunku.

Uogólniając, podjęty w recenzowanej monografii temat jest wartościowy poznawczo, wskazuje na meandry i zawirowania polskiej polityki zagranicznej w fazach ważnych zmian ustrojowych, istotne dla poznania i zrozumienia zmian w systemie międzynarodowym i chaosu w środowisku międzynarodowym jaki prowadziły. W tym sensie wybór obszaru i przedmiotu badań uważam ze wszech miar zasadny. Nie tylko porządkuje wiedzę ale pokazuje miejsce,

jakie na najwcześniejszym etapie formułowania polityki wschodniej III RP odgrywały wartości niematerialne, jak idee, postrzegane jako „motor” w polityce zagranicznej, tradycja, wspólnota kulturowa zakorzeniona w historii i doświadczana, tożsamość wykuwana w walkach za „wolność waszą i naszą”. To najtrwalsze komponenty jagiellońskiej koncepcji romantyzmu, prometeizmu, wielkich idei wokół których budowano silną Polskę, promieniującą na Europę i świat. Do nich nawiązuje Habilitant w dyskursie lat 90. XX w. o polityce wschodniej, w nowym geopolitycznym rozdaniu, nowym kontekście ideowo-politycznym, w pierwszych latach niepodległości po 1989 r. do ukształtowania się jej zrębów pod koniec 1991 roku.

Oceniając wartość naukową monografii nie można nie dostrzec emocjonalnego zaangażowanie, z jakim Habilitant przybliży Czytelnikowi ogrom i złożoność problemów związanych z dekonstrukcją procesu kształtowania się polityki wschodniej Polski 1989-1991 i jej rekonstrukcją, odkrywaniem czynników sprawczych, ich dywersyfikacją pod kątem siły oddziaływania na bliskie i dalsze sąsiedztwo, omawia główne przesłanie polskiej myśli politycznej obejmującej „wschodni” jej wymiar w mniejszym stopniu jej przystawalność do polityki zagranicznej III Rzeczypospolitej rozumianej za J. Stefanowiczem jako „proces racjonalnego myślenia decydentów, warunkowany przez ich sposób odczytania interesu narodowego motywacje szczegółowe, analizę sytuacji międzynarodowej oraz bilansową ocenę własnych możliwości. ”. Ten element emocjonalnego zaangażowania w badaniu polityki wschodniej nie „osłabił” jednak dystansu i pewnej dozy krytycyzmu do jej treści, jakości i skuteczności. Obaj badawcze wywodzą się z różnych szkół myślenia o polityce zagranicznej, jej ontologicznym i epistemicznym podejściu do badań. Można żałować, iż Autor nie wzmiankuje w tej narracji o polityce zagranicznej także o licznych publikacjach książkowych i opracowaniach poświęconych problematyce „wschodniej” czy szeroko badaniach wschodnioznawczych.

Ad. 2

Konstrukcja rozprawy

Wstęp jest dobrze napisany. Zawiera te elementy, które powinien zawierać dobrze napisany wstęp. Wyraźnie zostało określone pole badawcze i ramy czasowe, chociaż we Wstępie zauważa, iż praca znacznie wzbogaciłaby wiedzę o siłach sprawczych o istotnym wpływie na politykę wschodnią III RP, gdyby badania zamknęły się na roku 2004. Można przyjąć wyjaśnienie usytuowania narracji w czasoprzestrzeni '89-'91 z wyraźnym

przesunięciem wstecz do lat 50. I 70. XX wieku, do historii polskiej myśli politycznej generowanej w powstającym ośrodku „Kultury” paryskiej, wyborem Karola Wojtyły na papieża z jagiellońskimi elementami w polityce międzynarodowej oraz zmianami w amerykańskiej polityce zagranicznej wobec Wschodu, głównie jednak Polski. Ta retrospekcja ma wyraźnie wyartykułowane przesłanie i cel. Całość pozostaje bowiem w ścisłym związku z hipotezą główną stanowiącą punkt wyjścia w analizie polityki wschodniej III RP i hipotezami roboczymi. Tych jest wiele choć ich identyfikacja sprawia Czytelnikowi trudności. Byłoby zasadniej formułować hipotezy w trybie bardziej warunkowym niż oznajmującym, bardziej hipotetycznie jako stwarzające większe możliwości ich interpretacji we wnioskach końcowych. Nadto hipotezy są rozrzucone w tekście, co bez wątpienia utrudnia ich percepcję (s. 15, 56, powtórzona na s. 109, 114, 258, 433 ..) i ocenę. Taka sama uwaga dotyczy „licznych” pytań, nadmiernie rozbudowanych i wielowątkowych (we Wstępie naliczyłam ok. 10). Podział rozprawy na rozdziały jest starannie przemyślany, logiczny i czytelny, odzwierciedlający przyjętą koncepcję przeprowadzenia badań. Równie czytelna jest logika porządkowania treści wewnątrz poszczególnych rozdziałów, odpowiadająca wcześniej przyjętym założeniom oraz postawionemu celowi podstawowemu. Monografia została podzielona na 2 części. Na część I składają się rozdziały I-V.

Rozdział I części I *Polska polityka wschodnia i współczesna recepcja prometeizmu* zawiera - niezbędną w każdym naukowym dyskursie – refleksję teoretyczno-metodologiczną, w tym konceptualizację pojęć i wartości stanowiących fundament dla przyjętej przez Autora konwencji itp. kwestie. Istotnym w tym kontekście są podjęte próby zdefiniowania fundamentalnych dla tematu pojęć („polska polityka wschodnia” i „prometeizm”). Chodziło o znalezienia klucza dla zdefiniowania polityki wschodniej, jej „typologizacji i systematyzacji” ułatwiającej przyjętą narracyjną konwencję. Konstrukcja wschodniej polityki i towarzyszące temu procesowi narracja nawiązuje bezpośrednio do przesłania i dorobku „Kultury” paryskiej po to, by móc w kolejnych rozdziałach pokazać czy (na ile?, w jakim zakresie?) polityka wschodnia III RP nazywana przez Habilitanta „doktryną prometeizmu w nowym wydaniu” jest aplikacją „doktryny” Giedroycia „wprost” i na ile jej treści są obecne w polityce wschodniej przelomu XX/XXI wieku, czasów nam bliższych? Czy jest może „rzeczywistością narracyjną” jak nazywa ją David Campbell, tj. zapamiętaną i obecną w narracji autorskiej.

Dylematy definicyjne „polskiej polityki wschodniej” z jakimi Autor dzieła dzieli się z Czytelnikiem w r. I wskazują na szczególną złożoność a nawet na niemożność zbudowania jednej czytelnej jej definicji. Zdecydowanie w tym zabiegu wybija się różnorodność nie tylko

semantyczna ale także polityczno- ideowa konotacja pojęcia „polska polityka wschodnia”, co wynika z przyjęcia postmodernistycznej manieri „podwójnego” czytania tekstów „na tle trendów epoki w której pojęcie to się kształtowało” (s. 39 r. I) w szerszym kontekście historycznym geograficznym.

Przywołane w tym kontekście pojęcia (i ich zawartość) jak „niemiecka ostpolitik” i „ostpolitik” Stolicy Apostolskiej sugerowane jako kierunek poszukiwań, w wyniku czego możliwym byłoby „uściślenie” znaczenia pojęcia „polska polityka wschodnia” (s. 41), okazują się mało produktywne. Zawodnymi okazują się także przyjęte kryteria geograficzne, historyczne dziedzictwo na Wschodzie, sentymenty kulturowe, antyimperialne konteksty itp. Pozostaje projekcja „neoprometeizmu”, „neoprometejska” jako najbardziej trafna implementacja „różnych nurtów” (s. 83). To jednak niewiele wyjaśnia, bowiem mamy do czynienia z definicją typu *ignotum per ignotum*”.

Rozdział II zatytułowany *Pięć kręgów imperium* ukazuje „Kontekst międzynarodowy kształtowania się polskiej polityki wschodniej po 1989 roku”. Kontekst jest zdominowany rozważaniami o przeszłości obciążającej stosunki polsko-rosyjskie, o polskiej polityce zagranicznej w początkach o budowania państwa sowieckiego, o meandrach polityki lat 20. XX wieku. Kontekst międzynarodowy kształtowania się polskiej polityki wschodniej po 1989 roku ukazany jest także przez krótką prezentację polityki Stanów Zjednoczonych (prezydenta Ronalda Regana w szczególności) wobec ZSRR oraz wewnętrznego rozpadu imperium. W tej właśnie „...wyjątkowej geopolitycznej koniunkturze” dopatrując się szans na zaistnienie polskiej polityki wschodniej” (s. 167).

Rozdziały 2-4 mają charakter problemowej prezentacji źródeł polityki wschodniej Polski, jej fundamentalnych treści, katalogu ideacyjnych założeń, wartości i przesłania obecnego w polskiej myśli politycznej, wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowaniach schyłkowej fazy peerelowskiej polityki zagranicznej określanej jako polityka „realiów geopolitycznych”, wreszcie aktorów tego procesu. Przeszkodą w powodzeniu realizacji tego celu było - jak twierdzi - rodowód dyplomacji polskiej, „jej peerelowską” przeszłość, polityczną i intelektualną niemoc (s.375 i n.), co oznaczało pozostawanie ośrodka decyzyjnego w polityce zagranicznej niemal do końca 1989 roku nie w odmłodzonym za ministra A. Olechowskiego MSZ (w domyśle rodowodem z KC PZPR). Istotnym, ale odsuwającym na plan dalszy wschodnią politykę Polski było przesunięcie akcentu na słabnącą gospodarkę i potrzebę ekonomicznego wzmocnienia państwa.

Druga część recenzowanej monografii obejmuje 2 rozdziały w których w układzie chronologicznym dr P. Kowal rejestruje proces upadku reżimu komunistycznego w ZSRR i ewolucję polskiej polityki wschodniej w latach 1989-1991. Jest to wyraźnie wyodrębniony okres badawczy, dosyć charakterystyczny z punktu widzenia procesów decyzyjnych w polityce zagranicznej RP, ze szczególnym uwzględnieniem jej wschodniego wymiaru. To tutaj najbardziej uwidoczniła się narracja osadzona na konstruktywistycznych założeniach dotyczących państwa i jego ontologicznego statusu, tego co sprawia, że istnieje jako byt materialny z ukształtowanymi granicami. Jego istnienie w systemie międzynarodowym, jego podmiotowość sprawcza, jego „bycie” państwem, wyrażana w polityce (wewnętrznej i zewnętrznej) jest kształtowana przez takie cechy jak tożsamość, interesy, idee, intencjonalność w działaniu. Zatem w sensie ontologicznym państwo jest budowane na ideach, interesach, doświadczenia historycznych, tożsamości. Bez materialnego komponentu w postaci terytorium, granic, wreszcie instytucji nie byłoby podmiotu sprawczego. W tym przypadku III RP, byłaby co najwyżej „rzeczywistością narracyjną”. Bowiem to te twarde komponenty państwa (mniej idei państwowości) umożliwiają jego aktywność w środowisko międzynarodowym. Ono samo, jako ważna prawno-międzynarodowa i polityczna instytucja, identyfikuje racje i interesy, nadaje im określoną treść i wprowadza w międzynarodowy obieg. Same idee jednak, nawet te najbardziej przemawiające do klimatu przemian jakie zachodziły w Polsce i Europie Wschodniej, łącznie z „upadłym imperium”, nie materializują się w postaci doktryn, koncepcji strategii w polityce zagranicznej, programów itp., bez udziału elit implementujących je do potrzeb praktyki życia politycznego.

„Państwo to również ludzie”, by przywołać jedną z ważniejszych tez na temat istoty państwa i państwowości tego czołowego przedstawiciela konstruktywizmu. Tym rozważaniom Habilitant poświęcił znaczną część rozdziału VI, polityce personalnej pierwszego rządu suwerennej RP i resortowi spraw zagranicznych, ich wymianie, przygotowaniu kompetencjom itp. Ostatni punkt rozdziału 7 zatytułowanym *Prometeusze transformacji* Habilitant eksponuje niematerialny wymiar polityki zagranicznej RP firmowanej przez ministra K. Skubiszewskiego wobec Ukrainy, Białorusi, Rosji. Wyrażała ją gotowość do „dzielenia się doświadczeniem” jakie zdobyła w fazie tranzytacji ustrojowej. Czy jednak jest ona adekwatna do sytuacji w jakiej jest „konstruowany” świat polityki Ukrainy, Litwy czy Białorusi w omawianym okresie?

Ad. 3.

Poziom merytoryczny

Monografia została napisana na wysokim poziomie merytorycznym. Stanowi autorską propozycję ujęcia ważnego i wartościowego problemu badawczego. Autor łączy wiedzę

teoretyczną z badaniami empirycznymi, wiedzę historyka o Polsce i jej skomplikowanych losach, o wielkości i upadkach państwa polskiego i państwowości z wiedzą szczegółową dotyczącą sytuacji wewnętrznej Polski fazy głębokich tranzycji ustrojowej. To refleksja „nie tylko nad tym, jaką była polska polityka wschodnia u progu jej niepodległości, lecz także – a może przede wszystkim - dlaczego była właśnie taka” (s. 15 Wstępu). Najistotniejsze w tej autorskiej deklaracji jest – z perspektywy recenzentki – pytanie „dlaczego”?, fundamentalne w nauce i jej przesłaniu. Pytanie ważne i aktualne wciąż, głównie ze względu na wydawałoby się niewyobrażalne zmiany ustrojowe w Polsce i w jej bezpośrednim sąsiedztwie, w polityce państw Zachodu, dla których to co wydawało się „niemożliwe” stało się możliwe i konsekwencjach tych zmian. Podjęty problem jest rozwiązywany w sposób problemowo-analityczny z wykorzystaniem bardzo obszernego materiału faktograficznego. Przeprowadzane wywody zostały starannie udokumentowane.

Zakończenie służy przede wszystkim do prezentacji wniosków, odniesieniu się do hipotez oraz tego, czy udało się rozwiązać problem badawczy jaki stanowi o oryginalności i wartości dzieła czy może –zasadniej jest, ze względu na szczególną złożoność samego fenomenu jakim jest polityka wschodnia tę monografię „... potraktować jako przyczynek do dyskusji nad tym, jak na ile silna, ugruntowana w myśli politycznej i historycznych działaniach niepodległego państwa idea (w tym wypadku myśl prometejska, a także idea jagiellońska) potrafi wpływać na praktykę w polityce zagranicznej i w dużym stopniu podyktować jej treść” (s. 670). Poczynione przez Autora ustalenia zdają się wskazywać, iż dyskusja w tej materii pozostaje otwartą. Otwartym pozostaje także – o czym wzmiankowano w recenzji - ocena skali implementacji myśli prometejskiej w konstrukcji polityki wschodnie III RP po 2004 roku kiedy to politykę RP wobec Ukrainy można określić jako dwuznaczna, odbiegające od prometeizmu w kierunku postaw zachowawczych zorientowanych na pragmatyzm. Tak postawione pytanie prowokuje jedynie do dalszych badań. Tym bardziej, że funkcja prognostyczna w nauce o stosunkach międzynarodowych i polityce jest jedną z 5 najważniejszych a recenzowana rozprawa tych wątków praktycznie nie zawiera.

„Neoprometejski” program realizowany wobec Ukrainy, popieranie jej niepodległościowych aspiracji, uznanie granic, powstałych po rozpadzie ZSRR, wspieranie prozachodnich aspiracji, praw człowieka niekoniecznie znajdują odzwierciedlenie w późniejszym okresie w polityce wschodniej III RP. Wielkie nadzieje na przełom po 2004 roku niestety pozostały nadziejami, podobnie jak idealistyczna, prometejska wizja wschodniej polityki zagranicznej promowana przez Polskę. Nie oznacza to iż strategicznie ważnym komponentem wschodniej polityki zagranicznej RP nie powinna pozostawać działalność

polityczno-dyplomatyczna na rzecz utrwalania niepodległościowych aspiracji Ukrainy. Tym bardziej projekcja przyszłości choćby w Zakończeniu pozwoliłaby skonfrontować, czy i na ile „pożądany moment synchronizacji myśli/idei z praktyką polityczną - przynajmniej w sferze deklaracji i działania” jest wciąż w fazie kontynuacji czy może zmiany? (s.669).

Ad. 4

Warsztat metodologiczny i zastosowane metody badawcze

Warsztat jakim operuje badacz oraz zastosowane metody badawcze są elementem w dużym stopniu decydującym o precyzji i jasności przekazu z jakim Autor pracy naukowej zwraca się do Czytelnika. Nie mniej istotnym w tym procesie jest język. Sposób w jaki wiedza jest przekazywana określa bowiem tożsamość metodologiczną badacza. Jest autorską wykładnią znaczenia faktów, zdarzeń ze świata idei, polityki, kultury, społecznego i politycznego kontekstu jej formułowania i realizacji. Dr Paweł Kowal jest tego świadom. To powód - jak można sądzić - dlaczego osadził złożony problem kształtowania się wschodniej polityki Polski w przełomowym w jej historycznym okresie 1989-1991 na konstruktywistycznej teorii ulokowanej w postpozytywistycznym podejściu metodologicznym. Zgodnie z jego założeniami świat polityczny i społeczny wydaje się pozostawać poza świadomością jednostek dopóki nie zmaterializuje się w postaci aktora sprawczego, państwa terytorialnego z ideami, tradycją, doświadczeniem, czyli wartościami go kreującymi. Tę narrację konsekwentnie prowadził w kolejnych rozdziałach monografii. Prezentując dorobek „Kultury” paryskiej, głównie myśli wielkich osobistości i kreatorów życia politycznego w Polsce, pozostających poza jej granicami, Habilitant interpretuje i opisuje ich zasadnicze treści i przesłanie, genealogicznie głęboko osadzone na przeszłości, odnosząc je – co należy podkreślić - do czasu rzeczywistego, tj. do lat 1989-1991.

Można przyjąć, iż genealogia „polskiej polityki wschodniej” której pisze P. Kowal jest przejawem myślenia historycznego, w którym nadajemy znaczenie określonym interpretacjom z przeszłości jako projekcję przyszłości. To (interpretacje) mają wyznaczać mają kierunek i granice politycznych i społecznych możliwości wyboru, także w polityce zagranicznej, postawa charakterystyczna dla postmodernistycznej konwencji narracyjnej w której genealogia i historia stanowią ujednoliconą wersję przyszłości. „Prometeizm czy raczej „neoprometejski” program „polskiej polityki” realizowany jako treść doktryny Giedroycia” stanowić miał jej ważny komponent (s. 659/660).

Reasumując, zastosowane w pracy metody badawcze odsłaniają ważny, choć kontrowersyjny fragment bogatej historii polskiej polityki wschodniej w której zasadniczym

budulcem są idee, wartości, kontekst historyczno-kulturowy. Monografia porządkuje wiedzę o meandrach polityki wschodniej w której badacz kładzie akcent bardziej na wyobrażoną aniżeli jaką jest, może być, ze świadomością ograniczeń z jakimi jest konfrontowana. Rozważania niewątpliwie wzbogacają wątki postpozytywistycznego nurtu w badaniach zjawisk tak złożonych jak polityka zagraniczna, jej źródła, motywacje, tradycja zakorzeniona w często ukrytych strukturach myślenia o państwie jako fenomenie bardziej kulturowym niż materialnym aktorem, w którym struktury materialne (ich organizacja itp.) są pochodną podzielanych idei zaś kulturowe i ideacyjne treści (ontologia) służą wyjaśnianiu jego racji, interesów, pozycji, potęgi itp. tzw. twardych komponentów państwowości. (s. 21). Byłoby w tym kontekście ciekawym zmierzyć się z potencjałem jaki w sobie zawiera romantyzm wizji jagiellońska w chaosie w jakim jest polityka wschodnia RP w XXI wieku.

Ad. 5

Źródłowa baza rozprawy habilitacyjnej

Źródłowa podstawa pracy habilitacyjnej jest bardzo solidna. Autor, w oparciu o dobrze dobraną i starannie wykorzystaną literaturę przedmiotu, dokonał ogromnego zadania, polegającego na twórczym zsyntetyzowaniu niezwykle bogatego materiału teoretycznego oraz empirycznego w odniesieniu do kwestii polityki wschodniej III RP, w fazie jej kształtowania się, definiowania jej fundamentalnych wartości, narodowej tożsamości, idee ją definiujących, celów kształtu. Przede wszystkim należy podkreślić bogactwo dokumentów pozyskanych podczas kwerendy w archiwach MSZ, AAN, Archiwum Archidiecezji Warszawskiej, Archiwum Dokumentacji Historycznej, Archiwum IPN, Archiwum PIASA w Nowym Jorku, Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku i wielu, wielu innych. Nie sposób ich wszystkich wymienić ale są one obecne w przypisach, komentarzach itp. Imponuje także literatura z jakiej korzystał Habilitant. Żałować należy, iż wiele interesujących publikacji o innym jak Habilitant spojrzeniu na genealogie i istotę polityki zagranicznej z innej jak konstruktywistyczna teoria perspektywy polityki zagranicznej A. Wendta. W tej materii literatura polska jest imponująca.

Docenić należy umieszczenie w monografii Indeksu Nazwisk. To dzisiaj nieczęsto praktykowana konwencja, zwłaszcza w pracach naukowych. Indeks rzeczowy z pewnością byłby dodatkowym wzbogaceniem całości, chociaż mam świadomość, iż by powiększył objętościowo i tak już bogaty rozbudowany elementy informacyjne monografii, załączone do jej fundamentalnej części.

Osiągnięcia dydaktyczne, popularyzatorskie i eksperckie w uprawianej dyscyplinie naukowej.

Charakteryzując sylwetkę Habilitanta nie sposób pominąć współpracy naukowej z zagranicznymi ośrodkami akademickimi i placówkami naukowo-badawczymi, popularyzacji nauki, tym bardziej, iż Jego dorobek i doświadczenie w tym obszarze jest imponujące. W dorobku naukowym Habilitanta znajdują się także teksty o charakterze eksperckim, publikowane w prestiżowych *think tanków*. Habilitant jest także aktywnym uczestnikiem konferencji naukowych (w tym zagranicznych). Jest zapraszany przez zagraniczne uczelnie wyższe i stowarzyszenia naukowe z Ukrainy, Rosji, Białorusi, Stanów Zjednoczonych, Chin, Kanady, Kolumbii i Argentyny celem wygłoszenia wykładów (43).

Habilitant jest także aktywnym uczestnikiem konferencji naukowych (w tym zagranicznych). Jest zapraszany przez zagraniczne uczelnie wyższe i stowarzyszenia naukowe z Ukrainy, Rosji, Białorusi, Stanów Zjednoczonych, Chin, Kanady, Kolumbii i Argentyny celem wygłoszenia wykładów (43).

Jako pracownik naukowy INP PAN współpracuje z innymi ośrodkami akademickimi w Polsce. Prowadzi m. in. wykłady na Uniwersytecie Karola Stefana Wyszyńskiego, w Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Wyższej Szkole Turystyki i Ekologii w Suchej Beskidzkiej. Jest otwarty na współpracę z międzynarodowymi ośrodkami akademickimi. Współpracował m. in. z Uniwersytetem Antioch w Stanach Zjednoczonych w ramach realizowanego programu współpracy z uczelniami wyższymi z Polski i innych państw europejskich. W programie akademickim znajdują się także szkolenia z zakresu wiedzy o polityce współczesnej prowadzone dla pracowników placówek dyplomatycznych czy administracyjnych w Polsce i poza granicami kraju.

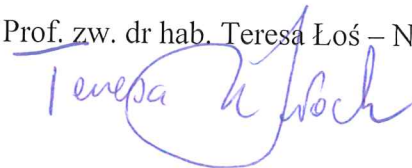
Centralne miejsce w badaniach i popularyzowaniu wiedzy na temat procesów rewolucyjnych na Ukrainie i ich prezentacji w ośrodkach akademickich poza granicami kraju. W Centrum Europejskim w Natolinie jest odpowiedzialny za projekt badawczy „Three Revolutions”.

Konkluzja:

Oceniając wartość dorobku naukowego doktora Pawła Kowala stwierdzam, iż wypełnia on przesłanki zawarte w art. 16. ust.1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. w związku z art. 33 ust. 2 Ustawy z d. 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Jest to dorobek o znaczącym wkładzie w rozwój nauki o polityce. Podejmowane przez Habilitanta problemy prowokują o dyskusji o polityce zagranicznej RP, jej uwarunkowaniach, moderatorach i współtwórcach wielu ważnych jej inicjatyw i projektów. Zarówno publikacje książkowe, w tym monografia *Testament Prometeusza* zawiera duży potencjał nowatorskiego, autorskiego podejścia do prezentacji rozlicznych kwestii z kręgu politycznej empirii, *policy* oraz *politics*. Teksty naukowe wskazane w wykazie bibliograficznym potwierdzają pasję, fascynację polityką jako dyscypliną naukową i wyodrębnioną autonomiczną sferą życia społecznego. Narracje cechuje poprawność metodologiczna i koncepcyjna zwartość. Wysoko należy także ocenić aktywność naukową Habilitanta w krajowej i międzynarodowej płaszczyźnie.

Uwzględniając powyższe wniosuję o dopuszczenie dr Pawła Kowala do dalszych etapów procedury habilitacyjnej.

Prof. zw. dr hab. Teresa Łoś – Nowak

Wrocław, grudzień 2018

1/Zastosowane w pracy określenie „*ostpolitic*” w odniesieniu do *ostpolitic* innego jak niemiecka polityka wschodnia zawsze budzi moje zdziwienie. „*Ostpolitic*”, kategoria o zdecydowanie politycznej konotacji i stosowana wobec niemieckiej *ostpolitic* ulokowanej w innym czasie, innych warunkach, filozofii, celach itp., nawet jeśli pojęciu temu nadano w latach 60.XX wieku inną konotację.

2/ W odróżnieniu od Habilitanta zasadniejszą w pisaniu o polityce zagranicznej państwa polskiego wydaje się formuła polityka wschodnia RP.

